

17. Филиппов А. Г. О статье Н. И. Вытовтовой, о том, чему учить в курсе криминалистики, и о путях развития криминалистики / А. Г. Филиппов // Вестник криминалистики. – М. : Спарк, 2003. – Вып. 3 (7).
18. Чельцов-Бебутов М. А. Советский уголовный процесс. / М. А. Чельцов-Бебутов. – Харьков : Юр. изд-во Наркомюста УССР, 1928. – Вып. 1.
19. Якимов И. Н. Криминалистика : Уголовная тактика / И. Н. Якимов. – М., 1929.

Рецензент: к.ю.н., доцент Старушкевич А.В.

УДК 343.977

Кравчук П.Ю.,
здобувач кафедри права
Луцького інституту розвитку людини
Університету «Україна»

ВИЯВЛЕННЯ МІКРООБ'ЄКТІВ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ГРАБЕЖІВ І РОЗБОЇВ

Стаття присвячена проблемам виявлення мікрооб'єктів під час розслідування грабежів і розбоїв, у ній сформульовано криміналістичні рекомендації по виявленню мікрооб'єктів під час проведення оглядів та обшуків.

Статья посвящена проблемам выявления микрообъектов в ходе расследования грабежей и разбоев, в ней сформулированы криминалистические рекомендации по выявлению микрообъектов во время проведения осмотров и обысков.

Article is devoted problems of revealing of microobjects during the investigation of robberies and robberies, in it are formulated criminalistics recommendations about revealing of microobjects during carrying out of surveys and searches.

Постановка проблеми. Досить вагомим і специфічним носієм криміналістично значимої інформації по справах про грабежі і розбої є мікрооб'єкти. У криміналістиці мікрооб'єктами вважаються всі матеріальні субстанції, які з достатньою повнотою не сприймаються органами зору. Як правило такі мікрооб'єкти досліджуються в рамках криміналістичного дослідження матеріалів, речовин і виробів.

Вивчення матеріалів кримінальних справ про грабежі і розбої показало, що мікрооб'єкти під час розслідування таких злочинів вилучаються вкрай рідко, що зумовлено недостатньою кількістю криміналістичних рекомендацій в яких розглядається специфіка виявлення мікрооб'єктів характерна для даної категорії злочинів.

Ступінь наукової розробки теми. Проблемі мікрооб'єктів у криміналістиці присвячена значна кількість публікацій, зокрема В.В. Бібікова, Н.Н. Єгорова, П.П. Іщенко, А.А. Кириченко, Н.І. Клименко,

Т.Ф. Одіночкіної, М.П. Хілобока та ін. Тому в даній статті ми обмежимося лише окремими положеннями, істотними для розслідування грабежів і розбоїв, а також мікрооб'єктами, які досліджуються в рамках криміналістичного дослідження матеріалів, речовин і виробів.

Мета цієї статті – виокремити особливості виявлення мікрооб'єктів під час розслідування грабежів і розбоїв. Сформулювати криміналістичні рекомендації спрямовані на підвищення ефективності проведення окремих слідчих (розшукових) дій під час розслідування зазначених злочинів.

Виклад основного матеріалу. Загальноприйнятим вважається визначення мікрооб'єктів як об'єктів малих розмірів, пов'язаних з розслідуваною подією, виявлення, фіксація, вилучення й дослідження яких утруднені внаслідок їх малих розмірів і маси.

У криміналістиці мікрооб'єкти поділяють на: а) мікросліди (сліди в традиційному трасологічному розумінні, але такі, що мають малі розміри); б) мікрочастки (тверді тіла, які володіють стійкою геометрією й морфологією); в) мікрокількості речовини (сипучі, в'язкі й рідкі мікрооб'єкти з нестійкими просторовими границями) [1, с. 41-42; 3, с. 6-8].

Найістотнішим для практики криміналістичного забезпечення оперативно-розшукової й слідчої діяльності по справах про грабежі і розбої є питання, якими групами властивостей мікрооб'єкти передають відповідну інформацію. Традиційно у криміналістиці таких груп властивостей виділяють п'ять: 1) морфологія, тобто просторова зовнішня й внутрішня будова мікрочастки; 2) склад, структура й інші властивості речовини (матеріалу) мікрооб'єкта; 3) місце розташування на предметі-носії; 4) відносне розміщення різнорідних речовин і матеріалів по поверхні предмета-носія [2, с. 10].

Під час роботи з мікрооб'єктами на місці події по справах про грабежі і розбої фахівець-криміналіст зобов'язаний враховувати всі можливі способи передачі інформації мікрооб'єктами й виконувати всі маніпуляції з мікрооб'єктами й предметами-носіями так, щоб максимально зберегти переданий ними обсяг інформації.

Правильно поставлена робота з матеріально-фіксованими джерелами інформації про подію злочину, що полягає в збиранні (виявленні, фіксації, вилученні) і попередньому дослідженні матеріальних слідів грабежу або розбою, є необхідною умовою їх успішного розкриття й розслідування. Працівники, які виконують цю роботу (слідчі, оперативні працівники, спеціалісти), початково повинні бути націлені на використання всіх видів матеріальних слідів — об'єктів традиційних і нетрадиційних криміналістичних і інших судових експертиз, оскільки заздалегідь визначити, які саме сліди відіграють ключову роль у розкритті грабежу або розбою, неможливо.

Мікрооб'єкти (а найчастіше це мікрочастки й мікрокількості речовин і матеріалів), пов'язані зі злочинном, залишаються на будь-якому місці події; тому робота на ньому повинна бути побудована таким чином, щоб забезпечити можливість збирання як мікрооб'єктів так і макрослідів.

Оскільки мікрооб'єкти, пов'язані з подією злочину, найчастіше найбільш уразливі з погляду забруднення й повної втрати при переміщенні по території огляду членів слідчо-оперативної групи, їх виявлення, фіксація й вилучення повинні проводитися в першу чергу [4, с. 172-173].

Запрошеному в якості спеціаліста фахівцеві-криміналісту важливо тактично грамотно побудувати свою роботу в ході огляду місця події по справі про грабїж або розбій, оскільки, якщо він залучений до участі в оперативно-слідчій групі, саме на нього лягає основна частина роботи з матеріальною обстановкою місця події. Огляд місця кожного конкретного грабежу або розбою має свої особливості, але робота спеціаліста може бути вписана в рамки заздалегідь розробленого алгоритму дій. По справах про грабежі і розбої пропонуємо слідчому та спеціалісту дотримуватися на місці події нижче описаного алгоритму дій.

Насамперед, прибувши на місце події, спеціаліст разом зі слідчим визначає межі огляду й вживає заходів до того, щоб ніхто зі сторонніх не перебував у певних межах огляду (сторонніми в даній ситуації є всі, крім слідчого, оперативного працівника, спеціаліста й понятих). Визначення меж огляду здійснюється, як правило, одночасно з проведенням орієнтуючої й оглядової фотозйомки. Потім спеціаліст разом зі слідчим і понятими, які рухаються суворо по шляху, вже пройденому спеціалістом, поступово обходить територію, обмежену рамками огляду, виявляючи, фіксуючи й вилучаючи сліди й інші речові докази з поверхні підлоги або ґрунту, на яку має ступити і які можуть бути змінені або знищені під час просування членів слідчо-оперативної групи. При цьому особлива увага приділяється мікрооб'єктам і об'єктам-носіям мікрооб'єктів.

Очистивши в такий спосіб коридор для переміщення по території місця події, спеціаліст, по можливості з особою поінформованою про звичне розташування предметів обстановки (хазяїном квартири, матеріально відповідальною особою в магазині на який вчинено розбійний напад та ін.), обходить дану територію, з'ясовуючи при цьому, які із предметів, що раніше перебували тут, відсутні, звичне положення яких змінене, які з'явилися й т.ін. Якщо немає можливості використовувати показання зазначених осіб, спеціаліст виконує цю роботу самостійно, визначаючи зміну звичного розташування предметів або їх відсутність за видимими або слабовидимими слідами (пиловими слідами нашарування й відшарування, розірваним павутинням, подряпинам на поверхні та ін.). За підсумками обходу спеціаліст, аналізуючи виявлені ним видимі й слабовидимі сліди, ознаки переміщення осіб, предметів та інше, складає власне уявлення про подію – модель події, виходячи з якої визначає передбачувані місця розташування невидимих слідів. При цьому особлива увага приділяється тим ділянкам обстановки, які можливо перебували в інтенсивному механічному контакті (статичному або динамічному, наприклад, у разі тертя) з тілом, одягом учасників розслідуваного грабежу або розбою (злочинця, жертви) або із предметами, які перебувають у них (наприклад,

знаряддям злону залишене злочинцями, які втекли), і приймали найбільш активну участь у взаємообміні мікрооб'єктами.

Перш ніж приступити до пошуку мікрооб'єктів, спеціаліст на основі аналізу характеру грабежу або розбою визначає механізм контактної взаємодії тіла злочинця (злочинців), його одягу й предметів, які перебувають при ньому (так само, як і тіла, одягу й предметів, що перебувають у жертви й інших учасників розслідуваної події), з одного боку, і матеріальною обстановкою місця події, з іншої, у результаті якого відбувається взаємний обмін мікрооб'єктами. Результатом цього аналізу повинне стати уявлення про те :

а) які контактні поверхні тіл, одягу й предметів учасників події, з одного боку, і предметів матеріальної обстановки місця події, з іншого боку, брали участь у механічній взаємодії (згодом саме на цих поверхнях в основному й здійснюється пошук мікрооб'єктів);

б) які саме мікрооб'єкти в результаті цієї контактної взаємодії відділилися від тіл, одягу й предметів учасників події й перейшли на предмети навколишнього оточення; надалі на пошук саме цих мікрооб'єктів і повинен бути націлений спеціаліст; саме по собі виявлення таких мікрооб'єктів у зазначених місцях свідчить, що версія спеціаліста про механізм розслідуваного грабежу або розбою вірна, відсутність же мікрооб'єктів в очікуваних місцях повинне сприйматися як ознака помилковості висунутої версії, а в окремих випадках повинна розцінюватися як негативна ознака, що свідчить про фальсифікацію, спробу спрямувати слідство помилковим шляхом;

в) які речовини й матеріали, у тому числі й у вигляді мікрооб'єктів, при цих контактах відділилися від предметів навколишнього оточення й перейшли на тіла, одяг і предмети учасників події (у ході оглядів від цих предметів повинні бути відібрані зразки матеріалів для того, щоб згодом з появою об'єктів, які перевіряються, можна було провести відповідне порівняльне дослідження).

Після цього спеціаліст приступає до обробки усіх видимих, слабовидимих і невидимих слідів, які мають із його погляду відношення до події злочину. Відношення до даної події слідів, які виявляються, встановлюється в ході їх попереднього дослідження з урахуванням взаєморозміщення різних слідів між собою й предметами обстановки, давнини їх залишення й т.ін.

Послідовно відпрацьовуючи територію огляду, переходячи від вузла до вузла, спеціаліст методично виявляє, фіксує (складанням словесного опису, малюнків, детальною фотозйомкою), вилучає, упаковує сліди відповідно до вимог КПК України. На завершальному етапі огляду він надиктовує слідчому перелік і характеристику слідів, які вилучаються, предметів зі слідами, місця їх виявлення.

Особливі, специфічні властивості мікрооб'єктів обумовлюють необхідність чіткого дотримання порядку роботи з ними на місці події по

справах про грабежі і розбої. Основні, найбільш загальні правила роботи у цьому випадку такі :

1) обстановка місця події повинна бути ретельно збережена й по можливості ізольована від навколишнього середовища (у приміщенні, де передбачається пошук мікрооб'єктів, необхідно виключити утворення протягів, переміщення предметів обстановки в статичній стадії огляду);

2) до прибуття слідчо-оперативної групи допуск на місце події не повинен нікому надаватися;

3) пошук мікрооб'єктів починається з перших етапів огляду;

4) пересування на місці події повинні зводитися до мінімуму й спочатку здійснюватися тільки «коридором» (трасою), окресленим спеціалістом, який першим пройшов на територію місця події;

5) особи, допущені на місце події, не повинні курити, сідати на стільці, крісла, дивани й інші предмети обстановки, брати в руки що-небудь, тулитися до дверей, стін, косяків і т.ін., приймати їжу (якщо в посткримінальний період ця вимога не була дотримана, у її порушників повинні бути відібрані зразки для порівняльного дослідження, у вигляді відбитків папілярних узорів, волокон тканини верхнього одягу, зразків матеріалів предметів, що були при них, які повинні бути використані в ході як попереднього дослідження для визначення відношення слідів, які виявляються, до події злочину, так і експертного дослідження);

6) огляд місця події доцільно проводити у світлий час доби (при необхідності використання для пошуку мікрооб'єктів і інших слідів ультрафіолетових або інфрачервоних променів, огляд проводиться у нічний час або в затемнених приміщеннях);

7) виявлення, фіксація й вилучення мікрооб'єктів речовин і матеріалів проводиться одночасно з аналогічними діями відносно слідів — об'єктів традиційних криміналістичних експертиз (оптимально при цьому вилучати з місця події самі об'єкти або їх фрагменти, на яких виявлені різні сліди, якщо ж це неможливо й вилучення одних слідів може призвести до знищення інших, вилучаються сліди, які несуть найбільший обсяг криміналістично значимої інформації);

8) під час вилучення слідів у вигляді мікрооб'єктів необхідно вилучати також зразки для порівняння (наприклад, при вилученні текстильних волокон-накладень, варто вилучити зразки текстильних матеріалів предметів-носіїв, а також волокна одягу потерпілого, підозрюваного й осіб проживаючих у квартирі, які могли залишити відповідні волокна-накладення поза зв'язком з розслідуваною подією);

9) бажано, щоб спеціаліст, який працює зі слідами на місці події, був одягнений у спеціальний верхній одяг, виготовлений із синтетичної тканини, яка практично не забруднює навколишнє оточення власними текстильними волокнами [5, с. 85-86].

Як вже вказувалося вище, перед пошуком мікрооб'єктів спеціаліст повинен шляхом аналізу обстановки місця події визначити вид можливих мікрооб'єктів, які відділилися від злочинця і належних йому предметів при

вчиненні грабежу або розбою, і їх передбачуване місце розташування. Для грабежів і розбоїв пов'язаних із проникненням у приміщення, таким місцем є місця проникнення й відходу злочинця (де виявляються текстильні волокна, нашарування ґрунтового походження й т.ін.), місця злому перешкод (там можуть бути виявлені частки металу, лакофарбового покриття зі знаряддя злому й т.ін.).

Висновки. Для успішного пошуку мікрооб'єктів по справах про грабежі і розбої під час огляду місця події доцільно по можливості визначити: розвиток події злочину (його основні етапи й послідовність); матеріальні об'єкти, які беруть участь у розслідуваній події, і роль кожного з них; які об'єкти вилучені з місця події, які раніше були відсутні, присутні; місце проникнення й відходу злочинця, перешкоди, які ним долалися, використовувані знаряддя й предмети.

У ході пошуку повинна проявлятися максимальна акуратність, неквапливість, уважність і планомірність. Спочатку необхідно намітити вузлові місця, де найбільш ймовірно знаходження мікрочасток і мікрослідів речовин (місця проникнення й відходу злочинця, місце боротьби з жертвою, зламані або зруйновані предмети, шляхи руху злочинця на місці події, кинуті злочинцем предмети). Особливу увагу необхідно приділити об'єктам, з якими контактував злочинець (предмети із шорсткуватою поверхнею, предмети пофарбовані масткою фарбою або побілкою; виступаючі частини предметів, косяки, вузькі частини коридорів, розгалуження дерев на шляху руху злочинця, місця звідки були викрадені предмети й де їх вантажили на автотранспорт та ін.).

Використані джерела:

1. Давидова О. О. Криміналістичні дослідження матеріалів, речовин та виробів : курс лекц. / О. О. Давидова. – К. : КНТ, 2008. – 240 с.
2. Ищенко П. П. Микрообъекты в следственной и экспертной практике : лекц. / П. П. Ищенко. – Волгоград : Высш. следственная школа МВД СССР, 1987. – 18 с.
3. Клименко Н. І. Використання мікрооб'єктів при розслідуванні злочинів : метод. посіб. / Н. І. Клименко, Г. В. Лінючев / за ред. І. П. Красюка. – К. : ДНДЕКЦ МВС України, 2008. – 74 с.
4. Лукьянчиков Е. Д. Приемы обнаружения и изъятия микрообъектов на месте происшествия / Е. Д. Лукьянчиков // Теоретические и практические проблемы обеспечения раскрытия и расследования преступлений криминалистическими методами и средствами : науч. тр. – К. : УАВД, 1993. – С. 171-178.
5. Митричев В. С. Основы криминалистического исследования материалов, веществ и изделий из них : учеб. пособ. / В. С. Митричев, В. Н. Хрусталева / Саратовский юридический институт МВД России. – СПб. : Питер, 2003. — 591 с.

Рецензент: к.ю.н., доцент Старушкевич А.В.